

УДК 371.13:378

БАБАЯН Ю. О., СКАЧКО І. В.

Миколаївський національний університет імені В. О. Сухомлинського

ГЕНДЕРНІ ОСОБЛИВОСТІ КОНФЛІКТНОЇ ПОВЕДІНКИ В ЮНАЦЬКОМУ ВІЦІ

У статті розкрито зміст понять «конфлікт» і «конфліктні відносини». Наведено основні уявлення науковців щодо феномену міжособистісного конфлікту, подано узагальнене уявлення про основні стратегії поведінки у конфлікті. Визначено, що характер поведінки людини у конфлікті залежить як від об'єктивних умов протікання конфлікту, так і від соціальних характеристик учасників конфлікту, зокрема гендерних розбіжностей. Виявлено, що поведінка жінок та чоловіків значно різняться у вирішенні конфлікту – вони по-різному сприймають цілі спілкування, для них різною є цінність самого конфлікту і вони відрізняються стратегіями вирішення гострих ситуацій.

Ключові слова: гендерна поведінка, гендерні розбіжності, конфлікт, конфліктна ситуація, конфліктні відносини, конфліктність, міжособистісний конфлікт, суперечність.

Постановка проблеми. Громадське життя не може існувати без зіткнення ідей, життєвих позицій, цілей як окремих людей, так і малих та великих колективів. Постійно виникають розбіжності думок і різного роду суперечності, що не рідко переростають у конфлікти.

Дослідженню конфліктів, причин їх виникнення присвячена значна кількість праць учених різних напрямів: філософів, психологів, управлінців, соціологів, політологів. Коли люди думають про конфлікт, вони найчастіше асоціюють його з агресією, погрозами, суперечками. Негативне сприймання цілком обґрунтоване тому, що будь-який конфлікт несе у собі заряд величезної руйнівної сили. Однак відсутність конфліктів слід вважати свідченням застою [6].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз літератури з досліджуваної проблеми показує, що значний внесок у вивчення проблеми особистісних передумов конфліктної поведінки зробили: А. Я. Анцупов, Н. І. Гришина, Л. М. Ємельяненко, С. М. Емельянов, А. Т. Ішмуратов, Г. В. Ложкін, Н. І. Пов'якель, А. І. Шипілов [2; 6; 7; 8]. В останні роки все більшу увагу дослід-

ників почали привертати гендерні проблеми та особливості виникнення і проявів конфліктної поведінки. Зокрема у дослідженнях В. Г. Зазикіна та Н. С. Нечаєвої виявлено відмінності поведінки у конфліктних ситуаціях залежно від статі опонента [3].

У юнацькому віці конфлікти є надзвичайно яскраво вираженими та є обов'язковим атрибутом цього вікового періоду. Вони є одним із засобів самоствердження особистості, формування її активної позиції у взаємодії з навколишнім світом і можуть бути визначені як конфлікти становлення і самоствердження. Зокрема у роботах Х. Ремшідта зазначено, що конфлікти з однолітками в юнацькому віці найчастіше пов'язані з суперництвом і боротьбою за лідерство. Конфлікти на ґрунті суперництва відбуваються як між хлопцями, так і між дівчатами. Хлопці змагаються за лідерство у групі, за успіхи у фізичній та інтелектуальних сферах, за дружбу і прихильність. У дівчат – виникають переважно через суперництво за прихильність більш старших за віком хлопців [6].

Мета статті – теоретично проаналізувати та емпірично дослідити гендерні особливості проявів конфліктної поведінки в юнацькому віці.

Виклад основного матеріалу дослідження. Характер поведінки людини у конфлікті залежить як від об'єктивних умов протікання конфлікту, зокрема сили сторін, наявності в них союзників, сил підтримки, матеріальних та інших ресурсів, якими володіють сторони конфлікту, співвідношення сил тощо, так і від соціальних характеристик учасників конфлікту, зокрема гендерних відмінностей.

Гендерні відмінності – відмінності поведінки, пов'язані зі статтю учасників конфлікту, зумовлені взаємними непорозуміннями, розходженнями інтересів, цінностей і підходів до розв'язання проблем, що виникають.

За даними Б. Фрідан, відносини між чоловіками характеризуються так званою конфліктністю і змагальністю. Конфліктні відносини між собою хлопчики з'ясовують за допомогою сили, відкидаючи більш слабого. Конфліктні ситуації між дівчатками вирішуються на емоційному рівні, у суперечках, бойкотуванні. Вони частіше «наговорюють» одна на одну [8].

Є. Ільїн виявив, що чоловіки і жінки по-різному вирішують конфліктні ситуації, що виникають у сімейному і домашньому

колах. Жінки виявляють більше терпимості і прагнення до компромісного примирення інтересів. Чоловіки у цій ситуації частіше прибігають до «міцних» висловлювань і лайок, а жінки швидше готові заплакати [3].

За даними В. Єремеєвої, що порівнювала стратегії поведінки хлопчиків і дівчаток 1–5-х класів у важких і неприємних для них ситуаціях, хлопчики у 2 рази частіше, ніж дівчатка, звертаються до стратегії «борюсь, б'юся» й у 1,5 рази частіше – до стратегії «глузую з когось»[2]. Таким чином, і ці дані підтверджують, що хлопчики частіше схильні використовувати стратегії, пов'язані з проявом агресії. Дівчатка, вірогідно, частіше хлопчиків використовують стратегії: «обіймаю, притискаю, гладжу», «плачу, сумую». Це вказує на їх потребу у тісній прихильності, емоційній розрядці через сльози і жалість до себе та інших, на труднощі саморозкриття.

Дещо інші дані отримані Л. Коростильовою: при подоланні конфліктів у чоловіків більше виражені, ніж у жінок, суперництво й особливо виражені компроміси, а в жінок – пристосування і співробітництво. Стратегія уникнення, по її даним, виражена у чоловіків і жінок однаково [8].

Жінки при вирішенні конфліктів більше орієнтуються на чужу думку, що пояснюється їх значною конформністю. Звідси, при вирішенні конфлікту за участю жінок велика роль посередника. Тому, вказує І. Калабіхіна, жінки частіше звертаються по допомогу до інших людей, психологів, лікарів, психотерапевтів, намагаючись зняти психічну напругу шляхом розмови. При цьому чоловіки обирають посередника за його діловими і статусними параметрами, а жінки надають значення і його зовнішності [2].

Як бачимо, поведінка жінок та чоловіків значно різниться у вирішенні конфлікту: вони по-різному сприймають цілі спілкування, для них різна цінність самого конфлікту і вони відрізняються стратегіями вирішення гострих ситуацій.

Ученими визначено ряд специфічних гендерних відмінностей конфліктів. По-перше, визначено специфічні відмінності конфліктів у чоловічих і жіночих колективах. Так, виявлено, що конфлікти у чоловічих колективах за своєю спрямованістю, емоційними проявами, спектром та інтенсивністю емоцій, а також способами конфліктної протидії суттєво різняться від конфліктів

у жіночих колективах. У чоловічих колективах більше конфліктів, які мають виробничу та ділову основу, у той же час у жіночих колективах більше конфліктів, на емоційній основі, що викликаються іноді непрогнозованими коливаннями настрою, різноманітними емоційними реакціями і зовні немотивованими вчинками, симпатіями/антипатіями тощо. Визначено, що чоловіки у конфліктах більш схильні орієнтуватися на розв'язання актуальних завдань, які визиваються життєвими, у тому числі і конфліктними ситуаціями, вони більш схильні до ділових реакцій і конструктивного розв'язання конфліктних ситуацій. У той же час жінки більшою мірою орієнтуються на додержання норм, правил, стандартів, ролей [7].

На думку І. С. Кона, юнаки у спілкуванні з представниками протилежної статі орієнтуються в основному на ровесниць, а дівчата у значній їх частині – на більш старших представників чоловічої статі [6].

Вважається, що конфлікти між жінками вирішуються більш складно у зв'язку з такими гендерними відмінностями жіночої статі у конфліктних ситуаціях:

- емоційна або прагматична спрямованість;
- висока емоційність реакцій та переживань;
- емоційність та інтенсивність прояву конфліктності;
- значне внутрішнє суперництво між жінками;
- ревності жінок та їх мікроугруповань до успіху жінок, що стоять осторонь, їх успіхів у чоловічому соціумі, уваги та визнання з боку чоловіків;
- зниження нормативності поведінки [8].

Відзначено, що навіть посередництво у конфліктах серед жінок під силу тільки жінкам, чоловіки надто складно вирішують означені конфліктні ситуації, в основному засобами сили, погроз, маніпуляцій. У той же час жінки значно більш витончені маніпулятори, гнучко і точно оперують саме емоційними станами учасників конфліктів і досить легко справляються з розв'язанням конфліктних ситуацій. У той же час, доведено, що саме чоловіки можуть бути менш гнучкі і більш ригідні у конфліктах, їх прогнозуванні, упередженні та розв'язанні [7].

Відносини між чоловіками характеризуються більшою конфліктністю та наявністю змагання, меншим саморозкриттям та

обговоренням почуттів, ніж у жінок. Чоловіча установка на змагання не дає чоловікам брати до уваги оточуючих [1].

Гендерні особливості конфліктів відзначаються й у різноставних, змішаних колективах. Визначено, наприклад, що поведінка чоловіків та жінок у конфліктах значною мірою залежить від статі опонента. Наприклад, у конфліктах з чоловіками чоловіки проявляють високу впевненість, цілеспрямованість, гнучкість. У той же час, жінки у конфліктах ведуть себе зовсім інакше, для них стать опонента не є значущим чинником його поведінки, однак є суттєвим чинником його особистісних реакцій, симпатій, конструктивності і гнучкості рішень [7].

У гетерогенних конфліктних ситуаціях жінки найчастіше ведуть себе більш активно, ніж чоловіки, їх поведінка більш емоційна і ригідна за спрямованістю. Деякими фахівцями відзначається, що відносна пасивність чоловіків пов'язана зі стереотипами ставлення до жінок як до більш слабкої статі. Саме з метою психологічного захисту чоловіки ведуть у змішаних конфліктах себе менш конструктивно, агресивно й афективно, або ж уникають будь-яких ділових, у тому числі і конфліктних ситуацій з жінками. У той же час жінки у конфліктах з чоловіками відрізняються значно більш гнучкою поведінкою, ніж у конфліктах з жінками, або ж конфліктів чоловіків з чоловіками, більш інтуїтивні, розумні, конструктивно рефлексивні. У процесі спілкування у змішаних конфліктах жінки використовують більш широкий і гнучкий спектр вербальних і невербальних методів впливу на опонентів, спектр засобів регулювання конфліктів у жінок більш широкий і різноманітний [7].

З метою вивчення гендерних особливостей конфліктної поведінки осіб юнацького віку нами проведено дослідження, у якому взяли участь 60 студентів денної форми навчання МНУ імені В. О. Сухомлинського: 30 дівчат та 30 хлопців віком від 18 до 20 років. Дослідження проводилося за допомогою: методики схильності особистості до конфліктної поведінки К. Томаса; методики оцінки стратегій поведінки у конфлікті Дж. Г. Скотта; самооцінки конфліктності (за Є. М. Ємельяновим); методики діагностики міжособистісних відносин Т. Лірі.

Загальний аналіз емпіричних даних, отриманих у результаті дослідження показав наступне. Більше половини дівчат (53,3%) обирають компроміс. Використовуючи цей стиль, людина трохи

поступається власними інтересами, щоб задовольнити їх в іншому. Компроміс часто є вдалим відступом чи навіть останньою можливістю прийти до певного рішення. Суперництво та уникання обрало по 16,7 % вибірки як типову поведінку у конфлікті. Людина, що використовує стиль суперництва дуже активна і намагається йти до вирішення конфлікту власним шляхом, вона не надто зацікавлена у співробітництві з іншими людьми, натомість є здатною на вольові рішення. Людина, що обирає уникання, не відстоює свої права, не співробітничает ні з ким для вирішення проблеми, або просто ухиляється від конфлікту. Також по 6,6 % дівчат обирають співробітництво та пристосування як типову поведінку у конфлікті. Людина, що обирає своїм стилем поведінки співробітництво, бере активну участь у вирішенні конфлікту, але при цьому намагається саме співробітничати з іншою людиною та знайти з нею спільну мову. Людина, що обирає пристосування, діє спільно з іншою людиною, не намагаючись відстоювати власні інтереси.

Щодо чоловічої частини вибірки, то 43,5 % хлопців обирають компроміс. Використовуючи цей стиль, людина трохи поступається власними інтересами, щоб задовольнити їх в іншому. 21,7 % чоловічої вибірки як типовий стиль поведінки у конфлікті обирають суперництво. Люди, що обирають цей стиль, прагнуть досягти своїх інтересів на шкоду іншим. Людина, що використовує стиль суперництва, дуже активна і намагається йти до вирішення конфлікту власним шляхом, вона не надто зацікавлена у співробітництві з іншими людьми, натомість є здатною на вольові рішення. Стиль уникання обирають 17,4 % хлопців. Людина, що обирає уникання, не відстоює свої права, не співробітничает ні з ким для вирішення проблеми або просто ухиляється від конфлікту. Пристосування обрало 13 % хлопців. Це говорить про те, що людина діє спільно з іншою людиною, не намагаючись відстоювати власні інтереси. І лише 4,3 % вибірки хлопців обрали стиль співробітництва. Людина, що обирає своїм стилем поведінки співробітництво, бере активну участь у вирішенні конфлікту, але при цьому намагається саме співробітничати з іншою людиною та знайти з нею спільну мову.

Серед юнаків близько 57 % осіб, у яких позитивне значення результату, отриманого по формулі «домінування». Це свідчить

про виражене прагнення цих досліджуваних до лідерства у спілкуванні, до домінування.

У 43 % випробуваних дуже чітко виражений фактор дружелюбності. Позитивний результат по формулі «дружелюбність» говорить про те, що особа намагається підтримувати доброзичливі стосунки з оточуючими.

У 73 % дівчат дуже чітко виражений фактор дружелюбності. Позитивний результат по формулі «дружелюбність» є показником прагнення особи до встановлення доброзичливих стосунків і співпраці з тими людьми, що її оточують.

Згідно отриманих результатів, ми можемо зробити висновок, що 27 % осіб, мають позитивне значення результату, отриманого по формулі «домінування». Це свідчить про виражене прагнення цих досліджуваних до лідерства у спілкуванні, до домінування.

62,4 % дівчат мають низький рівень конфліктності. Вони тактичні, не люблять конфліктів. Уміють їх згладжувати та легко уникати критичних ситуацій. Коли все ж доводиться вступати у конфлікт, вони беруть до уваги, як це може вплинути на службові або приятельські відносини. 33,8 % дівчат мають середній рівень конфліктності, вони наполегливо відстоюють власну думку, не дивлячись на те, як це вплине на службові та особистісні відносини. Як правило, за це їх і поважають. І 3,8 % дівчат мають високий рівень конфліктності, що говорить про те, що вони шукають приводи для конфліктів, часто критикують оточуючих, нав'язують власну думку, навіть коли не мають рації.

З приводу вибірки хлопців ситуація дещо інша: 15,6 % хлопців мають низькі показники рівня конфліктності, такі особи доволі тактичні і всіляко уникають конфліктів, але якщо все ж таки конфлікту не уникнути, намагаються не зіпсувати стосунки з оточуючими. 26,2 % юнаків мають середній рівень конфліктності, вони конфліктують лише, коли зачіпаються їх інтереси, і захищають власну думку, не дивлячись як це вплине на їх відносини з оточуючими. 58,2 % юнаків мають високий рівень конфліктності, вони шукають приводи для конфліктних ситуацій, люблять критикувати по справі та ні, дуже часто нав'язують власну думку. Такі люди зовсім не образяться, коли їх назвуть скандалістами та конфліктними особистостями.

Результат отриманий за методикою оцінки стратегій поведінки у конфлікті Дж. Г. Скотта показав наступне: 51,6 % дівчат

найчастіше застосовують компроміс. Суперництво обирають 15,2 %, уникання обрало 16 % вибірки як типову поведінку у конфлікті. 5,4 % дівчат обирають співробітництво та 3,2 % пристосування як типову поведінку у конфлікті.

Щодо чоловічої частини вибірки, то 40,6 % хлопців обирають компроміс, 25,4 % чоловічої вибірки як типовий стиль поведінки у конфлікті обирають суперництво. Стиль уникання обирають 13 % хлопців. Пристосування обрало 11,8 % хлопців, і лише 9,2 % вибірки хлопців обрали стиль співробітництва.

Висновки. Необхідним на сьогодні є створення теоретичної та практичної бази для впровадження в освіті гендерного підходу, сутність якого полягає у визнанні категорії статі як такої, що є стрижневим утворенням особистості і впливає як на соціальну, так і на когнітивну її поведінку. Останнє вимагає обов'язкового врахування цієї категорії при вивченні будь-якого соціального явища. Одним з украй важливих соціальних явищ, на яке має вагомий вплив категорія статі, є конфлікт.

Характер поведінки людини у конфлікті залежить як від об'єктивних умов протікання конфлікту, зокрема сили сторін, наявності у них союзників, сил підтримки, матеріальних та інших ресурсів, якими володіють сторони конфлікту, співвідношення сил тощо, так і від соціальних характеристик учасників конфлікту, зокрема гендерних відмінностей.

Визначаючи особливості поведінки чоловіків та жінок у конфлікті, варто звернути увагу на значущість спілкування для кожної статі.

Поведінка жінок та чоловіків значно відрізняється у вирішенні конфлікту – вони по-різному сприймають цілі спілкування, для них різною є цінність самого конфлікту і вони відрізняються стратегіями вирішення гострих ситуацій.

Результати емпіричного дослідження виявили певні відмінності у показниках чоловіків і жінок. Юнаки, на відміну від дівчат, є більш конфліктними; у міжособистісних стосунках у юнаків переважає домінування, а у дівчат – дружельюбність.

Список використаних джерел

1. Берн Ш. Гендерная психология / Ш. Берн. – СПб. : Москва, 2001. – 320 с.
2. Гришина Н. В. Психология конфликта / Н. В. Гришина. – СПб. : Питер, 2002. – 464 с.

3. Ильин Е. П. Пол и гендер / Е. П. Ильин. – СПб. : Питер, 2010. – 688 с.
4. Коберник Л. О. Ціннісні орієнтації як чинник виникнення та подолання конфліктних форм поведінки в юнацькому віці : автореф. дис. на здобуття наукового ступеня канд. психологічних наук / Людмила Олександрівна Коберник. – К., 2010. – 20 с.
5. Кон И. С. Психология ранней юности: Книга для учителя / И. С. Кон. – М. : Просвещение, 1989. – 255с.
6. Конфліктологія: Навч. посіб. / [ред. В. М. Петюка, Л. В. Торгової]. – К. : КНЕУ, 2003. – 256 с.
7. Ложкін Г. В. Психологія конфлікту: теорія та сучасна практика : навчальний посібник. / Г. В. Ложкін, Н. І. Пов'якель. – К. : ВД «Професіонал», 2006. – 416 с.
8. Русинка І. І. Конфліктологія : Психологія технології запобігання і управління конфліктами: Навч. посіб. / І. І. Русинка. – К. : Професіонал, 2007. – 332 с.

Spysook vykorystanyh dzherel

1. Bern Sh. Hendermaya psykholohyya / Sh. Bern. – SPb. : Moskva, 2001. – 320 s.
2. Hryshyna N. V. Psykholohyya konfliktu / N. V. Hryshyna. – SPb. : Pyter, 2002. – 464 s.
3. Yl'yn E. P. Pol y hender / E. P. Yl'yn. – SPb. : Pyter, 2010. – 688 s.
4. Kobernyk L. O. Tsinnisni oriyentatsiyi yak chynnyk vynyknennya ta podolannya konfliktnykh form povedinky v yunats'komu vitsi: avtoref. dys. na zdobuttya naukovooho stupenya kand. psykholohichnykh nauk / Lyudmyla Oleksandrivna Kobernyk. – K., 2010. – 20 s.
5. Kon Y. S. Psykholohyya ranney yunosti: Knyha dlya uchytelya / Y. S. Kon. – M. : Prosveshchenye, 1989. – 255s.
6. Konfliktolohiya: Navch. posib. / [red. V. M. Petyuka, L. V. Torhovoyi]. – K. : KNEU, 2003. – 256 s.
7. Lozhkin H. V. Psykholohiya konfliktu: teoriya ta suchasna praktyka: Navchal'nyy posibnyk. / H. V. Lozhkin, N. I. Pov'yakel'. – K. : VD «Profesional», 2006. – 416 s.
8. Rusynka I. I. Konfliktolohiya: Psykholohiya tekhnolohiyi zapobihannya i upravlinnya konfliktamy: Navch. posib. / I. I. Rusynka. – K. : Profesional, 2007. – 332 s.

БАБАЯН Ю. А., СКАЧКО И. В.

ГЕНДЕРНЫЕ ОСОБЕННОСТИ КОНФЛИКТНОГО ПОВЕДЕНИЯ В ЮНОШЕСКОМ ВОЗРАСТЕ

В статье раскрыто содержание понятий «конфликт» и «конфликтные отношения». Приведены основные представления ученых о феномене межличностного конфликта, обобщенное представление об основных стратегиях поведения в конфликте. Определено, что характер поведения человека в конфликте зависит как от объективных условий протекания конфликта, так и

от социальных характеристик участников конфликта, в том числе гендерных различий. Выявлено, что поведение женщин и мужчин значительно отличается в решении конфликта – они по-разному воспринимают цели общения, для них различной есть ценность самого конфликта и они отличаются в стратегии решения острых ситуаций.

Ключевые слова: гендерное поведение, гендерные различия, конфликт, конфликтная ситуация, конфликтные отношения, конфликтность, межличностный конфликт, противоречие.

BAVAYAN J. A., SKACHKO I. V.

GENDER-SENSITIVE CONFLICT BEHAVIOR IN ADOLESCENCE

In the article the meaning of «conflict» and «conflict relations». Public life can not exist without the clash of ideas, attitudes, goals, both individuals and small and large groups. Regularly there are differences of opinion and all sorts of contradictions, not rarely develop into conflicts. When people think of conflict they often associate it with aggression, threats disputes. The article presents the basic concepts of scientists about the phenomenon of interpersonal conflict presents a generalized picture of the basic strategies of behavior in conflict. Determined that the behavior of human conflict depends on the objective conditions of the conflict, and social characteristics of the conflict, including gender differences. Gender differences – differences of behavior associated with sex parties to the conflict caused by mutual misunderstandings, differences of interests, values and approaches to solving problems. Found that the behavior of men and women is very different in resolving the conflict – they are differently perceived goals of communication, they are different value of the conflict, and they differ in strategies for tackling acute situations. In adolescence conflicts are extremely pronounced and is a mandatory attribute of this age period. They are a means of self-assertion of the individual, the formation of its active role in the interaction with the environment and can be defined as conflict formation and affirmation. Conflicts with peers in adolescence often associated with competition and the struggle for leadership. Conflicts occur on the basis of competition both among boys and among girls. The boys compete for leadership in the group, for success in physical and intellectual spheres, friendship and affection. Girls arise mainly because of competition for a commitment to older guys.

The article presents the results of experimental studies of gender-specific conflict behavior in adolescence

Keywords: gender behaviors, gender differences, conflict, conflict, conflict relations, conflict, interpersonal conflict, contradiction.

Стаття надійшла до редколегії 10.02.2015 року.